

Dr. sc. Davor Derenčinović*

Mr. sc. Ira Kokić**

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP ŽENE I KAZNA ZATVORA

Katedra za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i Inštitut za kriminologiju pri Pravni fakulteti v Ljubljani organizirali su međunarodni znanstveni skup pod nazivom *Žene i kazna zatvora* koji je 26. i 27. listopada 2001. održan na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Osim eminentnih hrvatskih stručnjaka koji se u okviru svojih kaznenopravnih, penoloških, kriminoloških i inih znanstvenih preokupacija bave položajem žena koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, na skupu su aktivno sudjelovali i znanstvenici te praktičari iz Slovenije, Federacije Bosne i Hercegovine, Njemačke, Crne Gore i Makedonije. Nakon otvaranja skupa i uvodnih riječi prof. dr. sc. Alenke Šelih, direktorice Inštituta za kriminologiju pri Pravni fakulteti v Ljubljani, sudionici su svojim izlaganjima o ovoj, u hrvatskoj stručnoj javnosti do sada vrlo rijetko obrađivanoj temi, značajno pridonijeli boljem razumijevanju njezinih pravnih, socioloških, kriminoloških, penoloških i ostalih aspekata.

Prof. dr. sc. Miloš Babović, redoviti profesor na Pravnom fakultetu Univerziteta u Podgorici, u svom je izlaganju pod nazivom *Specifičnosti i problemi tretmana ženske zatvorske populacije invalidnih lica*, naveo nekoliko zanimljivih problema vezanih uz postupanje sa ženama koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Ti se problemi, prema Babovićevim riječima, u prvom redu odnose na različita tumačenja pojma i kategorije invaliditeta. Osim toga govorio je i o uzrocima invalidnosti, standardnim pravilima izjednačavanja mogućnosti zatvorenica s invaliditetom te o mjerama tzv. postpenalne zaštite.

O novostima s područja izvršenja kazne zatvora u posljednjih deset godina koje se u prvom redu odnose na obilježja tzv. "nove penologije" s izraženim feminističkim tendencijama, sudionike skupa upoznala je **prof. dr. sc. Alenka Šelih**, redovita profesorica na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani. Na temelju usporednog prikaza i kritičke analize odredaba kućnoga reda četiriju kaznenih zavoda za žene: po jedan iz Austrije (Schwarzau), Hrvatske (Požega), Slovenije (Ig) i Savezne Republike Njemačke (Schw. Gmund), došla je do

* Dr. sc. Davor Derenčinović, asistent na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

** Mr. sc. Ira Kokić, asistentica na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

zaključka da je resocijalizacijska orijentacija zamjetnija kod zavoda u Igu i Požegi i da su ti zavodi otvoreniji prema kontaktima osuđenica s vanjskim svijetom. Posebnoj je i argumentiranoj kritici Šelihova podvrgnula stegovne odredbe navedenih kućnih pravila, i to zbog njihove nedorečenosti u pogledu postupka i sankcija.

Ističući dvojbu *Kazna zatvora za žene - resocijalizacija ili desocijalizacija?* **prof. dr. sc. Velinka Grozdanić**, izvanredna profesorica na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, analizirala je i komentirala rezultate istraživanja provedenog na uzorku od 222 žene zatvorenice u pet kaznenih zavoda iz četiriju europskih država (Hrvatske, Slovenije, Njemačke i Austrije). Podaci o osobnim i socio-demografskim karakteristikama zatvorenica, vrsti počinjenog kaznenog djela te njihovim mišljenjima o izrečenim kaznama prikupljeni su anonimnim upitnikom. Rezultati pokazuju da većina žena pripada srednjoj životnoj dobi, da su neudane ili razvedene i sa završenom srednjom školom, ali bez zaposlenja, dolaze iz urbane sredine i nemaju trajno riješeno stambeno pitanje. U strukturi kriminaliteta koje su počinile prevladavaju imovinski delikti, a odmah iza njih po učestalosti slijedi kazneno djelo zloupotrebe droge i kaznena djela protiv života i tijela. U zaključku izlaganja Grozdanić navodi da sadašnji režimi kazne zatvora (normativno i provedbeno) vode procesu desocijalizacije te ističe nekoliko prijedloga de lege ferenda.

Prof. dr. sc. Sabrina Horović, izvanredna profesorica na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mostaru, nije mogla prisustvovati skupu, ali je organizatorima u pismenom obliku dostavila tekst u kojem su sažete osnove položaja žena na izdržavanju kazne zatvora u Federaciji Bosne i Hercegovine. U tom je sažetku Horović istaknula da na području Federacije Bosne i Hercegovine danas ne postoje specijalizirani kazneno-popravni zavodi za žene, iako je Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija propisana obveza osnivanja takvih kazneno-popravnih zavoda. Kako na putu realizacije te zakonske odredbe još uvijek postoje razne prepreke materijalne i kadrovske prirode, Pravilnikom o izvršenju kazne zatvora u Federaciji Bosne i Hercegovine određeno je da se ta kazna izvršava u dva kazneno-popravna zavoda, i to: u kazneno-popravnom zavodu u Tuzli, za osobe s prebivalištem ili boravištem na području glavnog grada Sarajeva i sjevernog dijela Federacije Bosne i Hercegovine, te u kazneno-popravnom zavodu u Mostaru, za osobe s prebivalištem ili boravištem na području grada Mostara i južnog dijela Federacije Bosne i Hercegovine.

O pravnom položaju žena s duševnim smetnjama u kaznenim zavodima govorila je **prof. dr. sc. Anita Kurtović**, izvanredna profesorica na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Splitu. S obzirom na to da hrvatsko kazneno zakonodavstvo iz 1998. godine prihvaća potpuno nov koncept pravnog položaja smanjeno ubrojivih počinitelja kaznenih djela: paralelizam kažnjavanja i liječenja

jer sud uz izricanje kazne zatvora može istovremeno izreći i sigurnosnu mjeru obveznog psihijatrijskog liječenja, u svom je izlaganju Kurtović indicirala nekoliko problema do kojih takav paralelizam dovodi: okolnost da se u zatvorima gotovo i ne provodi psihijatrijsko liječenje, utjecaj zatvorske sredine na razvoj psihopatološke simptomatologije i povećanu mogućnost psihičkih poremećaja itd. Ti se problemi, prema njezinim riječima, čine još većima kod osuđenica s duševnim smetnjama. U cilju uklanjanja postojećih problema potrebno je koordinirano djelovanje svih nadležnih službi i institucija u oživotvorenju i provedbi ključnih zakona s ovoga područja: Zakona o izvršavanju kazne zatvora i Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama.

Povijesni pregled razvoja kazni oduzimanja slobode s posebnim osvrtom na položaj žena kojima je oduzeta sloboda u svom je osvrtu dala **mr. sc. Ira Kokić**, asistentica na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Ističući da je propisivanje kazne zatvora u izvorima kaznenoga prava starog i srednjeg vijeka bilo izuzetno, Kokić je navela da se i u tim rijetkim izvorima (npr. Opći njemački kazneni zakon iz 1532. ili hrvatsko statutarno pravo u srednjem vijeku) gotovo i ne regulira položaj žena osuđenih na kaznu zatvora. U izlaganju koje je tematski pridruženo navedenom, **dr. sc. Davor Derenčinović**, asistent na Katedri za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, ukratko je rekapitulirao razvoj kazni oduzimanja slobode od pojave reformatorskih ideja potkraj XVIII. stoljeća (progresivne kazne oduzimanja slobode), s posebnim osvrtom na položaj žena koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Navodeći da se ideje i koncepcije tzv. radne resocijalizacije kaznenika najprije pojavljuju u reformatorskim radovima Beccarije i Howarda, Edena i Romilyja, a potom normativni izražaj dobivaju i u tzv. progresivnim sustavima izvršavanja kazne zatvora (bodovni sustav ili irski progresivni sustav), a konačni izražaj nalaze u tzv. progresivnim sustavima izvršavanja kazne zatvora (npr. bodovni sustav ili irski progresivni sustav), Derenčinović zaključuje da unatoč temeljito izmijenjenim shvaćanjima o biti i pravoj funkciji kazne zatvora u to vrijeme još ne dolazi do sustavnih preobrazbi položaja žena koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora. Njihov je položaj i dalje ostao uglavnom neizmijenjen (osim nekih sporadičnih pokušaja reforme i u tom smislu u nekim europskim državama), a klasifikacijski standardi ženskih kaznenika (ako se o tome uopće može govoriti u smislu suvremenih standarda klasifikacije kaznenika) rudimentarni.

U usporednom prikazu međunarodnopravnih izvora koji se odnose na osobe kojima je oduzeta sloboda, **dr. sc. Vesna Crnić-Grotić**, docentica na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, akcentirala je nekoliko važnih pitanja iz ovoga područja koja se reguliraju međunarodnim pravom: 1) osnovu oduzimanja slobode; 2) postupak u kojem se izriče takva mjera; 3) način izvršenja mjere. Navodeći da je na razini međunarodnih i regionalnih organizacija i asocijacija

donesen niz pravnih instrumenata kojima se regulira ta problematika (za države obvezujućih ili dispozitivnih), Crnić-Grotić posebnu je pozornost posvetila raščlambi relevantnih izvora Vijeća Europe te prikazu prakse Europske komisije i Europskog suda za ljudska prava u Strasbourgu.

Kriminološke aspekte ženske delinkvencije, s posebnim naglaskom na etiologiju te skupine delinkventne populacije, u svom je izlaganju razradio **dr. sc. Zoran Kanduč**, docent na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani. Kanduč je etiološka razmatranja ženske delinkvencije potkrijepio svojim viđenjem faktične i pretpostavljene uloge žene u suvremenom društvu eksplicirajući da je zatvor jedan od oblika nadzora nad ženama u svakidašnjem životu koji predstavlja reakciju okoline na njihove otklone od prevladavajućih "normativnih očekivanja".

S najzanimljivijim dijelovima provedenog zajedničkog istraživanja na temu socijalno-kriminološkog statusa ženske zatvoreničke populacije u Hrvatskoj **dr. sc. Irme Kovčo**, docentice na Visokoj policijskoj školi MUP-a Veleučilišta u Zagrebu, i **dr. sc. Zorana Šućura**, docenta na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (Studij socijalnog rada), sudionike skupa upoznao je potonji. Konstatirajući da, u usporedbi sa svjetskim trendovima porasta ženskog kriminala, Hrvatska ne bilježi značajnije promjene proteklih godina (oko 10% u cjelini pravomoćno osuđenih osoba), naveo je da se žene osuđene na kaznu zatvora najčešće pojavljuju kao počinitelji kaznenih djela protiv imovine, protiv života i tijela i protiv javnog reda. Rezultati istraživanja pokazuju da 3/4 ispitanica potječe iz gradskih sredina, a preko 80% ima djecu. Glede sociopatoloških ponašanja, prisutnija je skitnja i u manjoj mjeri prostitucija, a vrlo mali broj zatvorenica bio je osuđivan za kaznena djela u vrijeme maloljetnosti.

Dr. sc. Dragan Petrovec, docent na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Ljubljani, govorio je o zanimljivom penološkom eksperimentu provedenom u Igu, jedinom ženskom zatvoru u Sloveniji. Eksperiment u Igu, gdje je desetljećima bio jedini slovenski ženski zatvor, nastavak je međunarodnog *Eksperimenta u Logatecu*, u slovenskom odgojnom zavodu. Utemeljen na zasadama humanističke psihologije, taj je eksperiment trebao poslužiti potvrđivanju hipoteze da supstitucija nadmoći i kontrole nad kaznenicima nekom vrstom integracije zatvorskoga osoblja sa zatvoreničkom populacijom dovodi do povoljnijeg socio-terapijskog usmjerenja kaznenika.

O postpenalnoj pomoći ženama nakon izdržane kazne zatvora, s posebnim osvrtom na oblike pomoći koju pružaju lokalne zajednice, govorila je **dr. sc. Zorina Pinoza Kukurin**, docentica na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci. Navodeći da je istraživanje o ženama osuđenima na kaznu zatvora pokazalo da mnogi faktori otežavaju njihovo uključivanje u svakodnevni život nakon izdržane kazne (nezaposlenost, stanovanje, oslabljene ili potpuno

prekinute veze s obitelji), Pinoza Kukurin je zaključila da je tim osobama nužna adekvatna podrška na razini lokalne zajednice u procesu njihove resocijalizacije. Prikupljeni podaci na riječkom području, prema njezinim riječima, ukazuju na oblike pomoći ženama nakon izdržane kazne zatvora putem djelovanja službi centara socijalne skrbi.

Dr. sc. Vladimira Žakman-Ban, docentica na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, i **dr. sc. Zoran Šućur**, docent na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (Studij socijalnog rada), upoznali su sudionike skupa s temeljnim značajkama tijekom penološkog tretmana ženske osuđeničke populacije na izdržavanju kazne zatvora u penološkoj instituciji zatvorenog tipa (KZ Požega). Te su karakteristike vjerojatno predominantno uvjetovane specifičnostima njihova biopsihološkog statusa, ali i nekim izvanjskim, ne uvijek povoljnim, sociološkim čimbenicima. Prostor penološkog tretmana uglavnom je ispitan metodom samoiskaza ispitanika, ali i procjenama osoblja kaznenog zavoda, a rezultati su obrađeni na manifestnoj i latentnoj razini.

Brigit Blazer, socijalna pedagoginja u ženskom zatvoru u Aichachu, u svom je izlaganju o posebnostima pravnog i stvarnog položaja žena koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora u ženskom zatvoru u Aichachu i koje imaju malu djecu, posebno naglasila uvjete za primanje u odjel, probleme posebnog odjela za majku i dijete te je izložila i prednosti takvog odjela. **Bettina Vökl-Fischer**, također zaposlena u ženskom zatvoru u Aichachu kao socijalna pedagoginja, u svom je izlaganju dala statistički pregled izvršenja kazne u tom ženskom zatvoru posebno naglašavajući socijalni profil osuđenica, liječničku skrb, mogućnosti za rad i izobrazbu, mogućnosti korištenja slobodnog vremena itd. U kratkom ali vrlo zanimljivom izlaganju **dr. sc. Ute Bremer-Karlavaris**, docentica na Filozofskom i Pravnom fakultetu Sveučilišta u Rijeci, predstavila je sudionicima skupa časopis *Die weis(s)e Frau* - list zatvorenica njemačke kaznene ustanove u Schwäbisch Gmündu - kao medij koji pruža ženama u zatvoru mogućnosti ne samo izraziti se na emocionalnom, duhovnom i kreativnom planu unutar zatvora već i to da se njihovi glasovi čuju i zvan zatvora.

U svom prikazu o pravnom i stvarnom položaju žena koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora u Makedoniji, **Katarina Levkova Joveska**, rukovoditeljica Odjela za izvršenje sankcija u Ministarstvu pravosuđa Republike Makedonije, i **Zdravka Skalova**, rukovoditeljica Odjela za normativnu djelatnost na području kaznenog prava u Ministarstvu pravosuđa Republike Makedonije, istaknule se da je sustav izvršavanja kazne zatvora u Makedoniji uređen Zakonom o izvršenju sankcija, prema kojem je izvršenje kazne zatvora organizirano tako da se u odvojenim kazneno-popravnim ustanovama ili u odvojenim odjeljenjima pojedinih ustanova provodi raspoređivanje, klasifikacija i razmjestaj pojedinih kategorija osuđenih osoba. Tretman prema osuđenicama

je individualiziran i određuje se prema obilježjima ličnosti, psihičkom i zdravstvenom stanju osuđenice, njezinoj kriminalnoj povijesti, obrazovanju itd.

Pomoćnica ministra pravde Crne Gore **Vesna Ratković** u svom je izlaganju izložila normativne osnove kojima se određuje pravni položaj žena osuđenih na kaznu zatvora. Nakon citiranja i komentara relevantnih odredaba Ustava Republike Crne Gore, Zakona o izvršenju krivičnih sankcija, Uredbe o organizaciji i načinu rada Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija i drugih podzakonskih akata, Ratković je iznijela i neke smjernice planiranih reformskih aktivnosti u području izvršenja kaznenopravnih sankcija za 2002. god. - izmjena zakona s implementacijom u što je moguće većoj mjeri međunarodnih standarda kojima se štite i promoviraju prava pritvorenih i osuđenih osoba, promovira edukacija zaposlenih u izvršenju kaznenih sankcija i osuđenih osoba i dr. Nadovezujući se na prethodno izlaganje, **Aleksandar Razić**, pedagog / psiholog pri Zavodu za izvršenje krivičnih sankcija Republike Crne Gore, govorio je o uvjetima života u Kazneno - popravnom domu Spuz, radnom angažiranju osuđenih, pogodnostima, nagrađivanju, suradnji s nevladinim organizacijama itd.

Nakon izlaganja otvorena je rasprava u kojoj je bilo govora o osnovanosti posebnih sustava klasifikacije za žene koje se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, eventualno posebnog i prilagođenog kaznenopravnog sustava obilježjima i posebnostima ženske delinkvencije, nepostojanju integralnog sustava izvršenja kaznenopravnih sankcija u Republici Hrvatskoj, pouzdanosti podataka dobivenih anketiranjem i intervjuiranjem osuđenica itd. Domaćin ovog uspješnog međunarodnog znanstvenog skupa, Katedra za kazneno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci i njezina predstojnica prof.dr.sc. Velinka Grozdanić, organizirali su za sve sudionike skupa posjetu Zavodu za kaznene znanosti u Mošćenicama.